

Interjúk

MOMA

MOMA

„HIÁNYÉRZET MINDIG MARAD”

INTERJÚ SZERENCSÉS KÁROLY
TÖRTÉNÉSSZEL, ÍRÓVAL,
AZ ELTE BTK ÚJ- ÉS JELENKORI MAGYAR
TÖRTÉNETI TANSZÉKÉNEK
HABILITÁLT EGYETEMI DOCENSÉVEL

Modern Magyarország (MM): Kinek köszönheti az indulását. Volt-e olyan személy az egyetemen, akit mesterének tekintett?

Szerencsés Károly (SzK): Mindenki elindul valahogyan, ha szólítja az út, ha indulni kell. Önöket nyilván a történelem iránti vonzódásom érdekli. Ez gyermekkoromban alakult ki, akkor persze azzal az igénnyel, hogy majd alakítom a történelmet. El sem tudják képzelni milyen nagyságrendű célok lebegtek a szemem előtt. A minimum a Trianon előtti Magyarország helyreállítása volt... Aztán volt egy pillanat, amikor egy üvegfal ereszkedett le előttem, s már csak szemlélődtem, a direkt történelemformálásról lemondtam, s ez szelídült azzá, hogy történész-ként, íróként, tanárként majd befolyásolom a történéseket. Van, amiben sikerült, van, amiben nem. Illúzióim nincsenek, de azért hiszek abban, hogy amit elmondok vagy megírok, egyszer, valahol, valamikor, valahogyan jobba teszi a világot. Nagy teher ez, ezért jövök ki egy-egy előadásról olyan fáradtan, mintha Atlasz másfél órára átadta volna nekem a terhét, mert éppen dolga volt egy selymes hajú szőke halandóval.

MM: Kikkel indult együtt?

SzK: Nem röppentem fel együtt rajban senkivel, nem csatlakoztam semmilyen hadhoz, mégsem voltam sem magányos, sem álmokat kergető Don Quijote. Együtt egyetlen emberrel indultam, utunk minden létező földi örömben és megpróbáltatásban összeforrott. Együtt kaptuk az elhívást, együtt láttuk meg, merre kell mennünk. Kivételes isteni kegy, ha két ember ezen a világon ilyen összhangba kerül. Lelkileg, szellemileg, testileg. Feleségemmel, Földesi Margittal a végtelent nem lelő időben utazunk. Még most is, pedig az Ő hajója már hat éve befutott az elíziumi kikötőbe. Két gyermekünk, három unokánk, hét közös könyvünk, tévésorozatok, filmek, közös előadások, szerelem, betegség, fájdalom és halál is része már egymásra találásunknak. Mi ketten elég erősnek éreztük magunkat, hogy a saját utunkat járjuk. Sok konfliktus kísért: most már csak egyedül szisszenek fel, látva hogyan simulnak össze az örök emberi gyarlóságok, s hogy ez mennyire felesleges.

MM: Melyek voltak a pályájának legfontosabb állomásai? Voltak-e kitérők?

SzK: Pályámat nem tudom függetleníteni az életemtől. Ez annak csak része. Fontos volt, hogy külföldön születtem, fontos volt, hogy az 1970-es évek elején hazatérhettem, s a hazám megbabonázott. Értettem én csehül is meg oroszul is, de a lelkem nem volt összhangban a világgal. Legfeljebb akkor, amikor hosszú nyarakon nagyszüleimnél voltam Felcsúton. Ott a természet és az emberek természetessége fogott meg. Ahogy az idő szinte csak a napszakokkal volt mérhető. Aztán ez az összhang, a világ és köztem, létrejött, s ebben döntő szerepet játszott a történelem és a művészet. S persze a nyelv, amely kézen fogott, s elkísért a szabadság kis izgalmaiba. Ez ellen a diktatúra semmit nem tehetett. Nem tilthatta be József Attila vagy Ady Endre verseit. Ahogy az egyiket Baksa-Soós János kántálta, s a másikat Latinovits Zoltán szinte megszülte: ez maga volt a szabadság. Én a történelem részének tekintem, ahogy Pilinszky János glóriásan ül egy presszóban, sűrű cigarettafüstjében; előtte a kerek műmárvány asztalon *Esti Hírlap*, címlapján a hírrrel, hogy a szovjet csapatok bevonultak Afganisztánba. Ezt láttam is. Azt már csak látni véltem, ahogy a Bethlen István nevével fémjelzett konzolidáció idején Szalai Laura egy „púderrazzia” alkalmából kiugrott az iskola ablakából, és meghalt. És az is igaz volt. A történelmen túl, láttam, ahogy Hajnóczy József éppen kilovagol Perzsiából, s a szürkebarátot szigorúan csak az egészségre hasznos, ásványi anyagokban gazdag szikvízzel issza.

Ma sem értem, hogyan lehetséges, hogy én, aki 1994 óta gyógyíthatatlan beteg vagyok – háromszor transzplantáltak, összesen hét éven át gépek tartottak életben, még mindig itt vonszolom magam, s hány barátom költözött át a túlvilágra.

Pályámra visszatérve, talán nem túlzás azt mondani, hogy minden itt kezdődött, ezen az egyetemen, ha nem is ezen a kampuszon, hanem a Váci utcai egykori Piarista Gimnázium épületében, ahol akkor az ELTE Bölcsészkarja működött. Elmentem oda 1979 tavaszán és meghallgattam néhány előadást. Nem tudom már, miről volt szó, de alapvetően soha nem is ez a lényeg. Talán öntudatlanul megéreztem ott, hogy tanulni akarok, de a tudást nem önmagáért akarom, hanem azért, hogy elengedhessem egyszer, és felfoghassam a körülöttem lévő világot. Innen már csak egy lépés volt a Széchényi Könyvtár, amely akkor a Nemzeti Múzeumban volt, oldalról kellett bemenni a komor épületbe, aztán hosszú folyosókon, görög és római szobrok, sírfedelek között megközelíteni a hátsó lépcsőházat. De ami ott bent várt! A patinás bútorok, a tudomány iránti alázat légköre – semmi mesterkéeltség nem volt ebben –, a kis olvasólámpák sejtelmes fényei, a süppedő bőrfotelek. És a tisztelet, amit nekem is megadtak: saját kezűleg kihozva a kért könyvet az asztalomhoz! És az a nyelvezet – Thököly Imre kiáltványa –, az a világ, ami kitérult előttem! Igen, ott már elvesztem. A filológiai igényesség – na és a pontosság – kedvéért idézek egy akkori írásomból, amely a könyvtári hangulatomat írja le: „*Hogy képzeli? Behoz ide nápolyit. Itt majszolja az orrom előtt!*” Sötét volt már, amikor első könyvtári látogatásom után kiléptem a Múzeumkertből. A kereszteződésben a neonreklámok cikáztak. Az akkoriban nyílt Astoria Grillbe tértem be. Amerikai stílusban épült. A bárszéken ülve megláttam magam a tükrökben. Úgy éreztem, enyém a világ.

MM: Vannak-e csehországi emlékei gyermekkorából? Milyen volt az ottani élet? Milyen volt ott iskolába járni? Voltak-e már ott olyan élményei, amelyek a történész szakma felé irányították?

SzK: Nagyon is valóságos élményeim vannak. Ezek közül a legérdekesebb – bármilyen furcsán is hangzik –, hogy sebesültje vagyok a „prágai tavasz” elfojtásának! Az történt ugyanis, hogy a cseh iskolában, ahová szüleim beíratk, megtapasztaltam a megszállók elleni gyűlöletet. Bár csak nyolcéves voltam, mégis megszállónak tekintettek. A szovjet (és magyar) intervencióról, a Brezsnyev-doktrínáról, a *Kétezer szóról* persze semmit sem tudtam, s ezért váratlanul is ért a támadás. Mégsem lett volna nagyobb baj, ha nem lök meg egy lány hátulról. Fel nem foghattam, miért tette ezt az a szőke leányzó, őszintén szólva ez volt életemben az egyetlen eset, hogy méltánytalanul bántak velem a nők. Később ezt is Brezsnyev és Kádár nyakába varrtam. (Az ember soha nem hiszi el, hogy pont őt így el lehet árulni.) A radiátornak estem, betörött a fejem, megsebesültem. Akkor hazahoztak, és egy elzárt bentlakásos intézetbe száműztek, valahová az Ormánságba. Harminc év után jutott eszembe, hogy vajon miért nem járhattam a saját kőbányai iskolámba, a Maglódi útra. A szüleim azt mondták, hogy túl sovány vagyok, az intézetben majd megerősödök. Nem nagyon hittem, de még ma is kétkedve gondolok arra, hogy talán attól féltek, eljár a szám a „baráti segítségnyújtás” eme kellemetlen epizódjáról.

A hatvannyolcas csehszlovákiai eseményekről történészi eszközökkel nem írtam. A csehekről is keveset. Inkább novellákban örökítettem meg érzéseimet, persze mindig a történelemben bújtatva. Ilyen tollrajzokat tartalmaz az *Idegen a szülővárosában* című füzér, amely a *Rákosi Mátyás a Forgács utcában* című kötetemben jelent meg.

Később, 1969-ben újra Prágába kerültem, de már orosz iskolába. Oroszul se tudtam egy szót sem, de négy év alatt jól megismertem azt a taszító, birodalmi jellegű, szovjet felsőbbrendűséget hirdető mentalitást, ami akkor jellemezte a szovjet csinovnyikokat a Szovjetunió Kommunista Pártja főtitkárától a falusi tanítóig, és a megszállt országokban tevékenykedő tanácsadókig. Hogyan is reagálhattam volna erre az inzultusra? Lázadással, ellenállással. Ha hiszik, ha nem, ebben teljesen öntudatlanul szövetségeseim voltak a lengyel osztálytársaim, és a legjobb barátom, Ganszuh, a mongol srác. Komoly balhék voltak. Sajnos az orosz ellenőrző olyan, hogy minden hétre van benne egy oldalpár, ami mindig tele lett írva „utolsó figyelmeztetésekkel”. Szerencsére a szüleimnek derogált bejárni az iskolába.

Csehszlovákia akkor a reménytelenség korát élte. A megszállását. Szürke volt a város, a falakon mindenütt kommunista jelszavak, szinte érzékelhető volt a titkosrendőrség jelenléte az utcákon. Az ország élére szovjet segítséggel egy vaskalapos, ráadásul magyargyűlölő szlovák került, de a Letnán a fiatalok baseballoztak, a nemzeti sport a jégkorong volt, a legnépszerűbb énekest Karel Gottnak hívták, akinek volt egy grimasza, amellyel Elvis Presleyre hasonlított. A bisztrókban kóla helyett kátrányszerű Kofolát árultak. A sör nemzeti ügy volt, s az is, hogy minden este kellően eltompuljon tőle az ember. Kell-e mondanom, hogy mindez egyenesen a történész szakma felé taszított.

MM: Mi állt a hazatérés hátterében?

SzK: Én csak csatolt rész voltam. Tizenkét évesen már kezdtem magaménak érezni a szülővárosomat. Emlékszem a vörösben, kékben játszó égre a várhegy felett: azt bámultam a hazautazás előtti este. Szomorú voltam. Itthon viszont – egy értelmetlen kitérő után – a Batthyány utcai általános iskolába kerültem, még időben, a hatodik félévben. Ezt tartom a legnagyobb szerencsémnek. Még éppen elcsíptem a magyar iskolai vagányságot, szellemet, még köthettem igazi, életre szóló barátságot, megérezhettem a szerelmet. Rátaláltam a Vízivárosra, amit aztán meg is írtam a *A tegnapi Víziváros* című kis kötetemben. Maga volt a csoda: ez a hely, az iskola is, a haverok, a lányok, a zene, a foci, az álmok. S aztán ki-kicsaptunk prédára a Várba, a Belvárosba, a Margitszigetre, a Palára, a nagy mozikba. Azután jöttek a koncertek, a csavargások. Érzelmekben nagyon gazdag kor volt ez, s én nagyon hálás vagyok, hogy sokat láthattam Radics Bélát, járhattam Csepelre Beatricére, a Bem rockpartra Minire, ismerhettem Cseh Tamást. Nem sorolom.

MM: Hogyan talált rá a szakterületére?

SzK: Katonáság után – háborúban nem voltam ugyan, de épp akkor vonult be a Szovjetunió Afganisztánba, s jelent meg Lengyelországban a Szolidaritás mozgalom – végre elkezdődött az egyetem. Hálás voltam a jó tanároknak, de kevesen voltak. Sok volt az öncélúság, amelyet felismer a hallgató, s ösztönösen viszolyog tőle. Mert még képes kitárni a szívét, s arra vár, hogy fogódzókat kapjon, amelyek segítségével felkészülhet az erény befogadására. Ha ezeket nem kapja meg az egyetemen, máshol keresi, és ha szerencséje van, meg is találja. Lehet, hogy célravezető, de nem szerencsés, ha az ember húsz évesen már tudatosan készül a tudományos karrierre. Nagyon összetett lelki és szellemi rezonanciák kellenek a tudományos, s kivált a tanári pályához, s akkor az erkölcsi követelményekről még nem is beszéltünk. Bennünk is csak fokozatosan, sok hatás alapján alakult ki, hogy merre is mehetünk.

A szerelmemmel harmadév végén összeházasodtunk. Minden hétvégén egy művelődési házban dolgoztunk. Én játékterem-felügyelő, jegyszedő voltam. Közben üzemi lapokba írtunk. Minden nagyobb vállalatnak, cégcsoportnak, kerületnek volt akkoriban saját újságja. Fizettek is! Színházba jártunk szinte minden nap. Pótszéken, vagy a kulissza mögött kuporogtunk. Egyetem után a Külügyi Intézetben kezdtem dolgozni, de az olyan megterhelő volt lelkileg, hogy otthagytam. Az utolsó csepp a pohárban az volt, amikor egy kolléganőm – szép, velem egykorú lány –, komoly arccal hozzám fordult és ezt mondta: „*Szerencsés elvtárs, a hangulatjelentést készítem...*” Ez 1985-ben volt, Kádár elvtárs éppen „dinamizált”, Gorbacsov meg szesztilalmat rendelt el. Én távoztam.

Éppen munka nélkül voltam, és híres írónak készültem, amikor feleségem közölte az örömhírt, hogy gyermekünk lesz. Ezután két évig egy tanszéki könyvtárban dolgoztam az ELTE jogi karán. Valójában itt találtam rá a szakterületemre. Ez a könyvtár a nagyszerű Magyar

Zoltán által alapított nívós gyűjtemény volt. Itt írtam meg egyetemi doktori disszertációm a magyar választójogról, választási rendszerekről, amelyet aztán meg is védtem 1988-ban. Ebben az évben kezdtem el tanítani itt, a Tanszéken. Egy ideig a választások büvületében éltem. *A kékcédulás hadművelet*, majd a feleségemmel közösen a *Halványkék választások* című kötetek jelzik ezt az időszakot. Az egyik nagy csalódásom, hogy a korszakkal foglalkozó komoly történészek még ma sem értik, vagy nem akarják érteni, ennek a választási csalásnak a politikai és erkölcsi súlyát, jelentőségét. Pedig e részletekben olyan elemek vannak, amelyek még visszaköszönhetnek. Aztán megint írtam egy disszertációt, ezzel lettem kandidátus, majd még egyet, ezzel habilitáltam. Azt hiszem, még egy negyediket is elvárnának tőlem, hogy majd egyszer felkerülhessen a fényképem a folyosó falára.

MM: Milyen volt a '80-as években részt venni az egyetemi életben, milyen volt akkor egyetemistának lenni? Milyen nagy tanáregyéniségei voltak? Most egyetemi oktatóként milyennek látja az egyetemi életet?

SzK: Nem tudom milyen volt az egyetemi élet. Alig vettem benne részt. Szabad voltam, tizenhét éves koromtól lényegében egyedül éltem. Ami a szabadságra utalt az egyetemen, arra büszke voltam. Például a szabad óraválasztásra. Volt persze kötelező óra, mint a honvédelmi ismeretek, politikai gazdaságtan, tudományos szocializmus, de ezeket negligáltuk. Amit kellett, megcsináltam. Buktam is. Unger Mátyás professzornál. Lehet, hogy ő volt a legfontosabb tanáregyéniség. Nagyra tartottam azokat az oktatókat, akikről érződött valamiféle szabadság, hogy túllátnak a történelmen. Az emberiség történelmén is. Fontos volt számomra a nemzeti elkötelezettség. Végül is mindig az ember, az egyéniség a legfontosabb. A száraz tényeket, akár összefüggéseket megtalálhatjuk a szakirodalomban is. De, hogy egy tény, egy összefüggés (vagy a művészetekben egy hang, egy szó, egy szín) hogyan hat az emberre, azt az egyéniség szabja meg. Azé, aki bemutatja, és azé, aki befogadja. Ezért tartom a hallgatókat valóban tettestársaimnak. Bízom magamban és bízom bennük is.

MM: Hogyan élte meg a rendszerváltást személyesen és mint tanszéki oktató?

SzK: Valahogyan úgy volt ez velem is, hogy az élet előttem száguldott, de én nem akartam utána loholni. Nem vágytam az események sarkára lépni. Akkor már tisztában voltam azzal, hogy ehhez fel kellene adnom a szemlélődő álláspontomat. Tudatosan döntöttem úgy, hogy ezt nem teszem meg. Annál is inkább, mert kollégáim közül néhányan – nem azonos oldalon – részt vettek a folyamatban. Emberileg minden oldalon volt tiszteletre méltó kollégám. Azt hiszem, 1989-ben valahogyan mindenki bizonytalan volt, hogy ki is lehetek én? Pedig nem titkoltam. Úgyhogy csalódást kell okoznom, a rendszerváltoztatás mozgalmi részéből kimaradtam. Ebben sem vettem részt, de az álláspontom világos volt. Csak a szabadság volt fontos, mégpedig nemcsak az egyéné, hanem a nemzeté is. Akkor már írtam, például a *Hitel* című folyóiratba. Aztán

ennek köszönhettem, hogy 1991-ben kiadták (négyyszer) a *Magyarország története* című könyvet, amely – ma már leírni is hivatkozás – 175 ezer példányban kelt el. Akkor már tudtam, hogy a nemzet és a demokrácia szolgálata lesz az én küldetésem is.

MM: Milyen témák érdekelték, érdeklik?

SzK: A történelemben már minden megtörtént, és mégis bármi új megtörténhet. A történelem látszatra ismétli önmagát, de valójában mégsem. A történelem része az is, ami nem történt meg, mert a gondolat nem vált tette, az akarat cselekvéssé. Engem ez mind érdekel. Megfejtani az embert, s azokat az összefüggéseket, amelyben élt és él. Felfedni döntéseinek okát, cselekvéseinek mozgatórugóit. Felismerni örök vágyait, törekvéseit, eszközeit. Megérteni és megértetni, milyen az a világrend, amelyben az emberek éltek, s amelyben élünk. Ezért vonzódtam a sorsfordulókhöz, amikor fordulhat jobbra is, rosszabbra is a nemzet, az ország sorsa. És vonzódtam az emberekhez, akik, ha sikeresek nem is voltak, mert nem lehettek, de kiálltak az igazunk mellett. Valójában igazságot akartam szolgáltatni. Ezért a kékcédulás hadművelet leleplezése, ezért a monográfiák Sulyok Dezsőről, Pfeiffer Zoltánról, ezért a Kádár-korról szóló könyveim. Én hiszek az igazságban, sőt az igazságosságban. Minden megnyilvánulásom azt akarta szolgálni, hogy Ady Endrének végre ne legyen igaza, amikor azt mondja: „*Sohse tudott az igazsághoz / Igazunk minket eljuttatni.*” Mert, hogy ő sem azt mondja, hogy ezen ne lehetne változtatni. Kár, hogy most, amikor beszélünk, ez a kérdés épp olyan aktuális, mint Ady korában.

MM: Milyen kutatási módszert alkalmaz?

SzK: Úgy mondanám, empatikus módszert. Az írott forrásból, a rideg jegyzőkönyvekből, törvényekből is meg lehet érezni az indulatot, a gúnyt, az iróniát, a kételyt, a gyűlöletet, a hazugságot, a sokféle szándékot. Ehhez szükséges, hogy a forrásokban szereplő embert ismerjük. Ott vannak a parlamenti naplók, a belső iratok. Jó a film, a levél, a memoár, ezer segítség van. A körülmények, összefüggések felderítése a fontos. S főleg, hogy mit miért? Kellenek a nem szűken vett történeti források. Kell az irodalom, a művészet, kellenek az anekdoták, még a viccek is. Az empatikus módszer alkalmas arra is, hogy tisztában legyünk korlátainkkal, de megeljük a röptető reményeket is. Végül is ez a jövő alakításának forrása. Mindenki repülni akar. Minden ember. Nem, mint a madár, hanem mint a gondolat. Morbid, fekete vizekre evezve, az említett Szalai Laura is repülni akart – púderrel, rúzzsal szépítette magát, hódolatot, szerelmet várva –, s a halálos zuhanásba menekült félelmében. Ezt a folyamatot megértetni, ez érdekel engem. Éppen annyira, mint az, hogy mi vezetett a kommunista diktatúra kiépítéséhez, a forradalom kitöréséhez vagy az éppen aktuális rendszerváltoztatáshoz.

MM: Kutatói tevékenységét hogyan sikerült összeegyeztetni oktatói munkájával?

SzK: Aki a múlt tanulmányozására adja fejét, mindig azt kutatja. Alig marad szabad perce. A kutatást nem lehet abbahagyni délután ötkor és elkezdni reggel nyolckor. Ahogy az írást sem. Legalábbis én nem tudom elképzelni. A kutatás gyötrelem, mert ha el is éri az ember a túlsó partot – ahogy Somlyó György mondja –, az mindig túlsó part marad. Hiányérzet mindig marad. Nem könnyű ez, mert ahogy a tudás növekszik, csökken a magabiztosság. Az ideális az lenne, ha a tudomány – így a történelemtudomány – eredményeit a tudósok szép programokba szedhetnék, s a döntéshozók okosan fel tudnák ezt használni, mégpedig az ember, a nemzet, az emberiség boldogulására. Hasznos lenne, ha ennek valamilyen intézményes formája lenne. Számomra ez az intézményes forma a tanítás. Az egyetem. Talán túlon túl közvetett módszer, de azért kell, hogy eredménye legyen. Nem hirdetem fennen, de ebben olyannyira hiszek, hogy egy ország, egy nemzet jövőjének tekintetében az egyetemi nívót döntőnek tartom. Ez a véleményem azonban nem függ össze az egyetemek különféle nemzetközi rangsorával. Sőt!

MM: Oktatóként milyen módszereket alkalmaz, és milyen történelemszemléletet ad tovább a diákoknak?

SzK: Módszereim ösztönösek, történelemszemléletem is mentes mindenféle mesterkéltszálytól. A srófos agyú ideológusoktól (még ha szakmai köntösbe is bújnak) távol tartom magam. Tudom én is, hogy a történelemtudománynak szubjektuma a jelen és tárgya a múlt. Teret adok a kételyeknek, az érveknek, nehezen viselem a cinizmust és a fanatizmust. De a fatalizmust is. Tudom és el is mondom, hogy az életünket számtalan körülmény befolyásolja. Ilyenek a gazdasági folyamatok, a társadalmi változások, a kultúra, a propaganda, a frázisok (ma úgy mondanák a pc tartalmak), a klíma és sok minden más, de elvetem a szükségszerűség minden erőszakos ideológiáját, s hiszek abban, hogy az ember alakítja az életét, a nemzet a történelmét, az emberiség a sorsát. A legfontosabb, hogy ne jussunk el odáig, hogy ne tudjuk megérteni egymást. A rögeszmék világába. A történelemszemléletem lényege tehát, hogy jelen nélkül nincs történetírás. Ez viszont nem jelenthet prekonceptiós analógiakeresést. Még kevésbé allegorizálást. (Nálunk a rejtett, negatív üzenetek a divatosak.) A múlt és a jövő összefüggéseiről szajkózott közhelyeket hagyjuk. Minden múlt és minden jövő a döntő pillanatban jelen.

MM: Mit szeret legjobban a tanításban?

SzK: Adni és kapni szeretek. Adom, amit összegyűjtöttem, s összegyűrtam a legjobb szándékom szerint tudássá, vagyis belépőjegygyé az erények birodalmába. Vizsgán meg kell követelnem, hogy újra szétszedjék a diákok – számot adjanak a tételes ismeretekről –, de legjobban azt szeretem, ha látom a szemükben, hogy egyben maradt az, amit átadtam, s nem csak a rövid vizsgaemlékezet őrzi majd, de része lesz magának a szellemnek is. Megadatik, szerencsére, néha évtizedek múltán is ez a visszaigazolás.

MM: Mit gondol a történész saját korához való viszonyáról?

SzK: Akárhogy is, jó esetben a történész nem pusztán rekonstruálja a múlt valamely eseményét, de megkísérli a saját korát rávenni a múlt tanulságainak felhasználására. Ki így, ki úgy. Van, aki öntudatlanul, van, aki nagyon is tudatosan. Muníció a múlt ismerete, mint a filozófiai vagy a természettudományos örökség is. Lényeges, hogy a jelen nemcsak a közelmúlt következménye, hanem az egész emberi történelemé. Sőt a jövőé is. És visszatérek az előbbi gondolathoz: a történelem nem ismétli önmagát, de mivel emberek csinálják, az emberi létezés tudati korlátai, szerkezeti elemei, helyzetei, csapdái és kitörési vágyai nagyon is hasonlóak. Ezért van az, hogy ugyanazokból a tényekből kiindulva gyökeresen más következtetésekre jutunk. Nagyon fontos tehát, hogy tartsuk lent azt a bizonyos üvegfalat, s ne akarjunk kikandikálni alóla. Persze ez nem sikerülhet. Nekem sem. Törekedni lehet rá. Talán a vágytalanság erény, de ezzel a hatástalanság is együtt jár, s akkor minek is ez az egész?

MM: Az egyetemi életre ható momentum vagy sokk érte-e? Hogyan élte meg a digitális oktatásra való átállást?

SzK: Nem, ilyen nem volt. És ez az egyetem dicsérete, érdeme. Bárki is állt az egyetem vagy az ország élén, a külső hatások, akár sokkok, letompultak, és volt egy szolidaritás köztünk. Lehet, hogy naiv vagyok, de én így érzem. Tudom, hogy finom eszközökkel lehet gátolni az emberek érvényesülését. Vannak, akik tudatosan használják is ezeket. Néha úgy éreztem ellenem is. Paranoiás nem vagyok, de ma is érvényesnek tartom a 2003-ban leírt vallomásomat: *„Az évek alatt kevesen szerettek, sokan meggyűlöltek, még többen irigyeltek. Volt, aki titokban szeretett – jobban tette volna, ha időben szól –, s volt, aki titokban gyűlölt. Ő is.”*

A digitális oktatástól nem félttem, mert igen sok filmet, tv-műsort csináltam korábban. Tudom, mi veszik el ezzel, de azt is tudom, hogy mi tanárok nem hagyjuk ellopni a hivatásunkat. Ideiglenes, átmeneti jellegű ez, s ilyen minőségben nagyon is hasznos a digitális oktatás.

MM: Vannak-e az Ön számára szimbolikus fordulópontok, amelyek leírják a XX. század történelmét?

SzK: Vannak sorsfordító történelmi események és folyamatok, esélyek. Ezek azok a lehetőségek, amelyek ott lebegnek a szemünk előtt, de sokszor észre sem vesszük őket. Meg sem fordul a fejünkben, hogy megtörténhetnek. Én a történelmet az egész, végtelen idő szemléletében vizsgálom, s éppen a sok sorsfordító történelmi esemény miatt vagyok bizonyos abban, hogy nemzetünk, Európa, sőt az emberiség történelme sem követhet egyetlen trendet. (Oh, a szükség-szerűség!) A magyarság történelmében egyetlen szimbolikus, vagyis végzetszerű fordulópont ismerem el, minden más változhat, ez pedig az országalapítás volt itt, a Kárpát-medencében. Az ezt követő, általában szenvedést, pusztulást hozó folyamatok és események kijavíthatóak. Mohács is, Világos is, Trianon is. És a jó irányú változások is megfordulhatnak.

MM: Mit gondol a honi történetírásról?

SzK: Sokszínű, nagyszerű. Mégis hadd ragadjam meg ezt a lehetőséget az egész történettudomány korszakos problémájának felvetésére. Ami alapvetően befolyásolhatja a jövő történészeinek életét. Vigyázzanak, mert ez morális kérdés! S abban nincs alku. Elképesztő – és ha nem vérre menne, nevetséges lenne –, hogy miféle mérőeszközök vannak a történész teljesítményének megítélésére. Ilyen értelemben is igaz, hogy a történelem nem csak a múltnak a tudománya, hanem a jelené is. Kinek is a szegénységi bizonyítványa, hogy jeles szerzők nem hivatkoznak hasonlóan jeles szerzők publikált tudományos műveire? Azoké-e, akik megírták, vagy azoké, akik nem olvasták el? Vagy esetleg nem értettek egyet, s szándékosan elhallgatták. Akik körbe körbekeringenek saját kis mesterséges szakmai műhelyük körül, könnyen öncélúvá teszik a tudományt. Megteremthetik a semmit sem tudás körforgását. Az egzisztenciális elismerés nem marad el, de nem hiszem, hogy örömet lelnek e körforgásban a benne keringők. Viszont sajnós ez a nivótlanság bizonyos áttételeken át érinti az egyetemi autonómiát is.

MM: Milyen kutatási témákra lenne nagy szükség Ön szerint manapság?

SzK: Olyan témákra gondolok, amelyek segítséget, támpontot nyújtanak, ha csak egy építőelem szintjéig is ahhoz, hogy megismerjük önmagunkat. Vagyis megismerjük a nemzetünk helyzetét, lehetőségeit, állapotát, jövőjét. Megismerjük a valót. S mivel ezt a valót itt lent – a történelemben – az ember csinálja, megismerjük az embert. Szándékait, korlátait, céljait, eszközeit. Immáron nemzeteken felül. A történelmi pillanat sematikusán nem reprodukálható, de az emberi mentalitás összeállhat történelemformáló erővé. S úgy gondolom, hogy minden kutatás célját egy morális álláspontnak kell meghatározni. Szébbet, hasznosabbat és erősebbet nem ismerek ebben, mint a hit, remény, szeretet. Még nem pontosan értem, de majd eljön az idő, amikor megvilágosodik, miért is a szeretet ezek közül a legfontosabb. De az már a történelem utáni időben lesz.

MM: Ön szerint, hogyan viszonyulnak az emberek manapság a történelemhez?

SzK: Van egy félelmem, hogy a történelem, mint tudomány, nevetségessé válik. Inflálódik. Öncélúvá lesz. Leértékelődik. Paradoxon, hogy sokszáz oldalas monográfiák nem érnek annyit, mint az ötoldalassal. Egymást éltető és hergelő műhelyek, tanítványaik kiszolgáltatottságával visszaélő, álláshalmozó iskolateremtők ma is vannak. Kár. Viszont, ha a történelmet úgy értik, hogy *múlt*, sokkal optimistább vagyok. Bár le kell küzdenünk e téren is azt a szándékot, hogy a múltat mindenféle törekvéseknek kiszolgáltassák. Talán ez menni fog. Ehhez előre kell lépni, s ez felfoghatatlanul nehéz: belátni, hogy sem a múlt, sem a jövő nem az értelmetlen ideológiák küzdelmének, sem az ebből fakadó szenvedéseknek a birodalma. Ezt éppen most kell megértenünk, a jelenben. Nem biztos, hogy erre a hagyományos értelemben vett történelemtudomány önmagában alkalmas.

MM: Milyen tervei vannak a jövőre nézve?

SzK: Kedves kérdés! Nem tudok erre őszintén válaszolni. Handabandázni meg nem akarok. Szeretném, ha jól mennének a dolgok. Szeretném, ha sikeres lenne a legújabb kötetem. Szeretném, ha az emberiség nem lépkedne önpusztító büszkeséggel a kód mögött tátongó szakadék felé. A legfontosabb tervem, sőt vágyam, hogy ha eljön a nap, amikor egy másik útra kell indulnom, meghalljam a hívást és tiszta lelkiismerettel, sőt örömmel kapaszkodjak fel a kötélhágcsón a hajóra, amely szép csendesen, mint egykor a Zeppelin léghajó, elszáll a lenge szélben.

Az interjút készítette Bóka Melinda és Tóth Nikolett

(Budapest, 2021. december)

Fotó: Pajtás